

STUDIJA

Iskustvo i percepcije novinara o transparentnosti pravosuđa u Srbiji

Autorka:
Vida Petrović Škero

Saradnica:
Jasmina Dobrilović

Urednica:
Tanja Jakobi

Nezavisno udruženje
novinara Srbije
Beograd, 2022.

Impresum

Naslov:

Iskustvo i percepcije novinara o transparentnosti pravosuđa u Srbiji

Autorka:

Vida Petrović Škero

Saradnica:

Jasmina Dobrilović

Urednica:

Tanja Jakobi

Izdavač:

Nezavisno udruženje novinara Srbije

Grafički dizajn:

Babette Hilhorst

Projekat

„Jačanje medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini, Severnoj Makedoniji i Srbiji“

Disklejmer

Ovo istraživanje je deo regionalnog projekta „Jačanje medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini, Severnoj Makedoniji i Srbiji“, koji finansira Kraljevina Holandija, a sprovode holandski Helsinški komitet i Free Press Unlimited u partnerstvu sa Nezavisnim udruženjem novinara Srbije. Stavovi, mišljenja, nalazi i zaključci ili preporuke autora izneti u ovom istraživanju ne odražavaju nužno stavove Kraljevine Holandije, niti stavove organizacija koje sprovode projekat ili stavove njihovog lokalnog partnera.

Beograd, 2022.

Sadržaj

Uvod	1
Šta do sada znamo o ovoj temi u Srbiji?	2
Novinari i predstavnici pravosuđa - razlozi za nepoverenje i nerazumevanje	3
Uloga pravosuđa u jačanju medijskih sloboda i bezbednosti novinara	4
Poštovanje etičkih standarda u medijima u vezi sa radom sudova	5
Edukacija novinara i predstavnika pravosuđa	5
Metodologija	6
Rezultati istraživanja	8
Iskustvo novinara sa pravosudnim sistemom	8
Pristup sudskim odlukama i drugim dokumentima	8
Izvori informacija o sudskim predmetima	10
Teškoće novinara pri izveštavanju sa suđenja	11
Transparentnost i komunikacija sa predstavnicima pravosuđa	14
Mišljenja novinara o motivaciji pravosudnih institucija za komunikaciju sa njima	14
Ocene novinara o otvorenosti predstavnika pravosudnih institucija za komunikaciju sa medijima	15
Koliko pravosudne institucije pružaju određene komunikacione usluge	17
Ocene novinara o pres službi pojedinih pravnih institucija	17
Znanje i stavovi novinara o izveštavanju o sudovima	18
Ocene novinara o sopstvenom znanju o izveštavanju o radu pravosuđa i sudskim postupcima i obukama za izveštavanje o ovim temama	18
Mišljenja novinara o profesionalnosti i etičnosti	19
Uloga pravosuđa u zaštiti slobode medija i sigurnosti novinara	24
Kako novinari vide ulogu pravosuđa u očuvanju slobode medija i sigurnosti novinara u Srbiji	24
Zaključci	27
Preporuke	29
Reference	30

Uvod

Ova studija je nastala u okviru višegodišnjeg regionalnog projekta „Jačanje medijskih sloboda u Bosni i Hercegovini, Severnoj Makedoniji i Srbiji“, koji se finansira uz podršku MATRA programa vladavine prava holandskog Ministarstva spoljnih poslova, a implementira ga konzorcijum partnera, uključujući holandski Helsinški komitet (NHC) i Free Press Unlimited (FPU) u saradnji sa regionalnim partnerima na zapadnom Balkanu - Nezavisnim udruženjem novinara Srbije, Udruženjem BH novinara i Udruženjem novinara Makedonije.

Istraživanje i izradu studije u tri zemlje zapadnog Balkana – Bosni i Hercegovini, Severnoj Makedoniji i Srbiji – koordinirao je Institut RESIS iz Skoplja. Studija je deo regionalnog istraživačkog projekta koji je naručila holandska organizacija Free Press Unlimited.

U prvom poglavlju dat je pregled literature, u drugom poglavlju je kratko objašnjena metodologija, a treće poglavlje je posvećeno izlaganju pojedinačnih nalaza istraživanja. U četvrtom poglavlju su izloženi zaključci, a u petom preporuke za unapređenje saradnje novinara i pravosudnih organa.

Zahvaljujemo se svim novinarima¹ i redakcijama koje su učestvovale u ovom istraživanju i tako omogućili bolje sagledavanje ove važne društvene teme.

¹ Svi termini korišćeni samo u muškom gramatičkom rodu odnose se bez diskriminacije i na žene, odnosno ženski gramatički rod.

Šta do sada znamo o ovoj temi u Srbiji?

Sudska vlast obezbeđuje vladavinu prava i zaštitu ljudskih prava. Mediji obezbeđuju pravo građana da budu informisani o pitanjima od opšteg interesa i o postupcima pred sudom radi obezbeđenja javnosti i informisanosti. Način informisanja ne sme da ugrozi pravila postupka, mora da obezbedi poštovanje prava na privatnost građana, zaštitu maloletnika i poštovanje pretpostavke nevinosti.

Da bi uspešno obavljali svoje društvene funkcije, mediji i sudovi bi trebalo da delaju kao partneri. U praksi, oni to nisu, ne razumeju se, nemaju stvarnu saradnju, što produbljuje jaz u međusobnoj komunikaciji i dovodi do pogoršavanja njihovih odnosa. Posledica toga je nedovoljno dobra informisanost javnosti i pad poverenja u sudstvo.

U poslednjih nekoliko godina najviše pravosudne institucije donele su komunikacione strategije kako bi unapredile komunikaciju sa medijima.

Visoki savet sudstva (VSS) usvojio je *Komunikacionu strategiju Visokog saveta sudstva i sudova*² u novembru 2018. sa važenjem do 2022. godine. Strategija veoma dobro prepoznaje probleme u komunikaciji sa medijima. Neki od ključnih nalaza su da VSS i sudovi nemaju strateški pristup komunikaciji, nisu proaktivni u komuniciranju sa javnošću i veoma su pasivni kada je u pitanju internet komunikacija. Takođe, postojeći komunikacioni sistem u sudstvu je neodrživ u kontekstu postizanja željenih rezultata. Strategijom su predviđene mere čiji je cilj prevazilaženje utvrđenih problema, kao i smernice za njihovo ostvarivanje. Međutim, prema informacijama koje je Nezavisno udruženje novinara Srbije dobilo od Visokog saveta sudstva, do danas nije formirana Komisija za sprovođenje Strategije, a akcioni plan za sprovođenje strategije donet je samo za 2019. godinu. Takođe, sprovedene su određene obuke za portparole, izrađena je Mreža sudskih portparola u Srbiji i Vodič za portparole sudova. Međutim, od toga se nije daleko odmaklo.

Republičko javno tužilaštvo (RJT) i Državno veće tužilaca (DVT)³ takođe su doneli *Komunikacionu strategiju tužilaštva za period od 2015. do 2020. godine*. I u ovoj strategiji se konstatuje da nema strateškog pristupa komunikacijama, da su zaposleni nedovoljno obučeni, da postoji strah od negativnog izveštavanja medija i curenja informacija. Strategija predviđa raznovrsne aktivnosti kako bi se komunikacija sa medijima poboljšala. Međutim, RJT i DVT nisu doneli novu Komunikacionu strategiju a sama implementacija prethodne još nije analizirana. S obzirom na nalaze iz ovog i drugih istraživanja koja se bave ovom temom, može se zaključiti da komunikacija nije na zadovoljavajućem nivou.

U tekstu ispod izloženi su najvažniji nalazi o stavovima pravosudnih organa o saradnji sa medijima i stavovi novinara o saradnji sa predstavnicima pravosuđa, koji se baziraju na pregledu literature.

2 Komunikaciona strategija Visokog saveta sudstva i sudova: https://vss.sud.rs/sites/default/files/attachments/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0%20%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B3%20%D1%81%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B0%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0%20%D0%B8%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BC%D0%B1%D0%B0%D1%80%202018.pdf

3 Komunikaciona strategija tužilaštva: <http://www.rjt.gov.rs/sr/informacije-o-radu/propisi-i-obraci>

Novinari i predstavnici pravosuđa – razlozi za nepoverenje i nerazumevanje

Sudije smatraju da novinarima ne treba verovati i da je njihovo interesovanje za pravosuđe usmereno samo na ona suđenja gde postoji mogućnost da se zbog ličnosti stranaka i drugih učesnika u postupku objavi senzacionalistička vest⁴. U njihovim krugovima je opšte prihvaćeno mišljenje da je izveštavanje novinara uglavnom nestručno i netačno, bez objektivnosti, što ugrožava status sudija i sudova i proces suđenja⁵. Oni takođe misle da neprofesionalno i neistinito izveštavanje predstavlja pritisak na rad sudija.

Većina sudija ne želi da imenom i prezimenom bude prepoznata u javnosti jer smatraju da svako od njih treba da bude oličenje institucije. Oni veruju da je način na koji ih opisuju mediji neprimeren jer se ne bazira na prikazivanju njihove stručnosti i profesionalnosti, već je motivisan privlačenjem pažnje javnosti. Zbog toga se sudije klone komunikacije sa novinarima i ne žele da istupaju u javnosti. To međutim ne znači da se sudije protive da postupci koji se vode pred sudom budu transparentni i poznati javnosti. U praksi, ukoliko sud ima portparola koji profesionalno komunicira sa novinarima, sudija nema obavezu da lično daje informacije o predmetu, ali je dužan da medijima obezbedi neophodne informacije koje je dozvoljeno izneti u datoj fazi postupka.

Novinari smatraju da sudije a i sud ne žele da daju potrebne informacije koje se tiču sudskih postupaka. Suđenja su najčešće javna i novinari mogu da ih prate, ali to se retko dešava jer su novinari preopterećeni i nemaju dovoljno vremena da im prisustvuju. Da bi mogli da prikupe odgovarajuće informacije o postupku koji ih zanima, novinari pozivaju sudije kako bi dobili izjavu ili intervju. Ponekad se ceo tekst u mediju bazira na rečenicama izgovorenim preko telefona ili se dešava se da se objavi i lažni intervju, što dovodi do toga da samo novinari koji uživaju apsolutno poverenje sudija dobijaju informacije koje su im potrebne. Ukoliko sud izda saopštenje koje je dostupno svim medijima, većina novinara želi informaciju više da bi imali ekskluzivnu vest.

Saopštenja suda često ne odgovaraju potrebama medija, predugačka su, pisana isuviše stručnim jezikom, nerazumljivim za građane. Novinari takva saopštenja, i kada nemaju potrebno stručno znanje, skraćuju, prilagođavaju jezik tako da on bude razumljiv čitaocima i pritom, kako navode sudije, čine greške⁶. Često se objavi netačna vest ili podatak koji ne sme biti objavljen u određenoj fazi postupka.

Ukratko, stanje je takvo da nema razumevanja sudija za novinare i obratno. Poučeni lošim iskustvom da se u medijima pojavljuju informacije koje ne bi smele biti objavljene ili su neistinite, sudije odbijaju da komuniciraju sa predstavnicima medija. Istovremeno, mali broj novinara razume kako funkcioniše sudski sistem jer je sve manji broj specijalizovanih sudskih izveštača⁷, te su greške u izveštavanju češće. Ovo za rezultat ima sve veću zatvorenost suda i nerazumevanje dve strane.

Postoji saglasnost obe strane (i novinara i sudija) da sudovi moraju da postanu mnogo transparentniji u svom radu i da imaju bolju saradnju sa novinarima kako bi ostvarili svoju ulogu u jačanju medijskih sloboda i omogućili objektivnu percepciju građana o svom radu⁸.

4 Društvo sudija Srbije, Odnos sudija i javnosti, na strani 33 navedeni su rezultati ankete sudija sprovedene 2017. godine. https://www.sudije.rs/Dokumenta/Publikacije/odnos_sudova_i_javnosti.pdf

5 Ibid, strana 35.

6 Ibid, strana 34.

7 Ibid, strana 42.

8 Jugpress, "Sudovi moraju biti transparentniji, novinari profesionalni", 21. jun 2019. <https://jugpress.com/sudovi-moraju-biti-transparentniji-novinari-profesionalni/>

Uloga pravosuđa u jačanju medijskih sloboda i bezbednosti novinara

Novinari i mediji se već godinama sučavaju sa otežanim uslovima izveštavanja, a u vreme vanrednog stanja tokom bolesti kovid-19, uslovi njihovog rada dodatno su pogoršani. U ovom periodu uvedena su dodatna ograničenja za slobodan i neometan rad medija i novinara i sužen pristup novinara informacijama od javnog značaja⁹. Bezbednost novinara koja i inače izaziva sve veću zabrinutost, tokom 2020. godine je, usled vanrednog stanja i julskih protesta u Beogradu¹⁰, bila dodatno ugrožena. Evidencije¹¹ pokazuju da raste broj slučajeva napada na novinare. Novinari se označavaju kao državni neprijatelji i plaćenici¹².

Analiza prijavljenih slučajeva krivičnih dela protiv novinara pokazuje da se najveći broj njih završava odbacivanjem krivične prijave, a izrečene sankcije u krivičnim presudama su blage¹³.

Na medije uopšte, a pre svega na one koji se bave istraživačkim novinarstvom, vrše se pritisci podnošenjem tužbi sa izuzetno visokim odštetnim zahtevima, takozvani strateški postupci protiv učešća javnosti u Srbiji (*Strategic Lawsuits Against Public Participation - SLLAP*) koji iscrpljuju medije. Pored finasijskog iscrpljivanja, novinari se dodatno opterećuju jer moraju značajno vreme da provedu spremajući se za sudske postupke, koji i sami najčešće dugo traju.

Analiza sudskih predmeta vođenih od 2017. do 2019. godine pred Višim sudom u Beogradu, jedino nadležnim u Srbiji u tzv. medijskim sporovima za naknadu nematerijalne štete, pokazala je da je sudska praksa u takvim sporovima ujednačena. Međutim, ako se razmatra raspon dosuđenih naknada štete, vidi se da nema adekvatne satisfakcije za one koji tuže medije radi zaštite ličnih prava. Otuda se postavlja pitanje da li takvi dosuđeni iznosi naknade štete ostvaruju svrhu ili pak ohrabruju novinare, urednike i izdavače koji su tuženi da nastave sa neprofesionalnim izveštavanjem. Pritom, prosečna dužina postupka od dve godine u ovim sporovima, po zakonu hitnim, ne pruža stvarnu zaštitu prava ni tužiocima ni tuženima¹⁴.

Zbog svega navedenoga može se zaključiti da novinari nemaju potrebnu zaštitu u vršenju svoje profesije u parničnim i krivičnim postupcima. Takođe, nema jasne političke volje da se medijima obezbedi sloboda izražavanja i slobodno informisanje¹⁵. Istovremeno, mediji koji se neprofesionalno ponašaju ohrabreni su niskim kaznama da to i dalje čine.

9 Đurić, Filipović Stevanović, Vasić-Nikolić, Sloboda izražavanja i medijski pluralizam u vreme vanrednog stanja, Nezavisno udruženje novinara Srbije, Beograd, 2020. <https://nuns.rs/media/2021/02/sloboda-izrazavanja-i-medijski-pluralizam-u-vreme-vanrednog-stanja-WEB.pdf>

10 U vezi sa merama protiv virusa korona, Vlada Srbije je početkom jula ponovo najavila mogućnost uvođenja restriktivnih mera u vidu zabrane kretanja i policijskog časa, što je izazvalo nasilne proteste od 7. do 9. jula na ulicama Beograda i nekoliko većih gradova u Srbiji.

11 Baza Nezavisnog udruženja novinara Srbije: <http://www.bazenuns.rs/srpski/napadi-na-novinare>

12 Medijske slobode i bezbednost novinara u Srbiji, Sloboda medija brz odgovor, izveštaj Misije 26. april 2021, str. 6. <https://www.ecpmf.eu/wp-content/uploads/2021/05/Mission-Report-Serbia-SERB.pdf>

13 Radović, Relja; Petrović-Škero, Vida; Jovanović, Nataša; Savović, Kruna, Zaštita slobode govora u pravosudnom sistemu Srbije, Slavko Ćuruvija fondacija, Beograd, 2021, str. 77-129. <https://www.slavkocuruvijafondacija.rs/istrazivanje-scf-i-cepris-a-retke-presude-za-pretnje-i-napade-na-novinare-predugi-medijski-sporovi/>

14 Ibid, str. 27-76.

15 Medijske slobode i bezbednost novinara u Srbiji, Sloboda medija brz odgovor, izveštaj Misije 26. april 2021.

Poštovanje etičkih standarda u medijima u vezi sa radom sudova

Izveštaji Saveta za štampu, kao i druge analize o poštovanju profesionalnih etičkih standarda u medijima, pokazuju slabo poznavanje i poštovanje ovih standarda u medijima. Poslednji izveštaj o monitoringu medija Saveta za štampu za period od 1. jula do 31. decembra 2021. godine ukazuje na porast broja prekršaja Kodeksa. Pritom, najčešće se krše delovi Kodeksa koji se odnose na pretpostavku nevinosti i poštovanje kulture i etike javne reči¹⁶.

Do sličnih rezultata došli su i drugi istraživači¹⁷ koji ukazuju na brojne primere prekršaja pretpostavke nevinosti i kršenja prava na privatnost. Oni takođe ukazuju da u objavljivanju ličnih podataka i kršenju pretpostavke nevinosti saučestvuju i javne institucije, a da se kao imenovani i neimenovani izvori pojavljuju najviše sagovornici iz policije, ali i izvori iz tužilaštva, branioci i zdravstveni centri.

Praksa pokazuje da tabloidi, i pored presuda kojima su obavezani na isplatu naknade štete, nastavljaju da pišu na isti način, neistinito, uz nepoštovanje etičkih standarda novinara, kršeći pretpostavku nevinosti, prava dece i prava na privatnost.¹⁸ Iako tužioci uspevaju u pokrenutim sporovima protiv ovakvih medija, oni nastavljaju da izveštavaju na isti način.

Edukacija novinara i predstavnika pravosuđa

Smernice za zaštitu privatnosti u medijima, koje sadrže skup standarda Saveta Evrope i Evropskog suda za ljudska prava i popis referenci bitnih za rad sudova i medija, prevedene su na srpski jezik i objavljene 2020. godine²⁰ kao dopuna već postojećim standardima novinarske profesije²¹ i trebalo bi da novinarima pruže dodatnu podršku u praćenju odgovarajućih standarda.

Novinari su nedovoljno dobro upoznati sa određenim pojmovima i fazama u postupcima kada izveštavaju o sudskim postupcima i pravosuđu i nedovoljno poznaju specifičnosti postupka u tzv. medijskim sporovima koji se sude po odredbama Zakona o javnom informisanju i medijima²². Prethodnih godina napisani su korisni priručnici za novinare o ovim temama, međutim u njima ima netačnosti zbog učestalih zakonskih izmena. Veoma dobra pomoć u radu novinarima u regionu predstavlja priručnik napravljen radi pružanja podrške novinarima u Srbiji, Makedoniji, Albaniji, BiH i Kosovu posebno za krivični postupak.

U prethodnih nekoliko godina sprovedene su određene obuke kako za novinare od strane pojedinih udruženja u vezi sa izveštavanjem o sudskim postupcima, tako i za sudije i tužioce generalno o značaju slobode izražavanja i slobode medija. Ipak, praksa pokazuje da to nije dovoljno.

16 Savet za štampu, Izveštaj o monitoringu poštovanja kodeksa novinara Srbije u dnevnim novinama u periodu od 1. jula do 31. decembra 2021. godine. <https://savetzastampu.rs/lat/wp-content/uploads/2022/02/IZVESTAJ-O-MONITORINGU-POSTOVANJA-KODEKSA-NOVINARA-SRBIJE-U-DNEVNIM-NOVINAMA-U-PERIODU-OD-1.-JULA-DO-31.-DECEMBRA-2021.-GODINE.pdf>

17 Dr Jelena Kleut i Uroš Mišljenović, Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima, Partneri za demokratske promene, Beograd, 2016. <https://www.partners-serbia.org/public/documentations/Zastita-privatnosti-i-pretpostavke-nevinosti-u-medijima.pdf>

18 Nevena Bogdanović, "Uprkos kaznama, neistine u medijima u Srbiji", Radio Slobodna Evropa, 4. septembar 2019. <https://www.slobodnaevropa.org/a/kazne-za-neistine-mediji-srbija/30145937.html>

19 Ibid.

20 Smernice za zaštitu privatnosti u medijima; sadrže skup standarda SE i Evropskog suda za ljudska prava i popis referenci bitnih za rad sudova i medija. <https://rm.coe.int/srb-guidelines-on-safeguarding-privacy-in-the-media/1680a012c5>.

21 Kodeks novinara Srbije, Savet za štampu. https://savetzastampu.rs/wp-content/uploads/2020/11/Kodeks_novinar_a_Srbije.pdf

22 Milić Veljko, Medijske slobode i pravosuđe - Priručnik za novinare, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Novi Sad, 2019. <https://bezbedninovinari.rs/static/themes/bezbedni-novinari/documents/Medijske%20slobode%20i%20pravosudje%20-%20KON2.pdf>

Metodologija

U skladu sa nalazima iz pregleda literature, zadaci istraživanja formulisani su na sledeći način:

- 1) istražiti razumevanje, percepcije i iskustva novinara o radu pravosuđa, stepenu njegove transparentnosti i načinu komunikacije prilikom dostavljanja informacija novinarima i široj javnosti;
- 2) istražiti stavove i percepcije novinara o ulozi pravosuđa u zaštiti slobode medija;
- 3) utvrditi nedostatke u znanju novinara u pogledu osnovnih principa i standarda izveštavanja o sudskim postupcima i pravosuđu uopšte, kako je propisano međunarodnim dokumentima i profesionalnim etičkim kodeksima;
- 4) otkriti prioritetna pitanja i tačke delovanja kako bi se unapredio postojeći odnos između novinara i pravosuđa.

Strategija istraživanja za primarno prikupljanje podataka sastojala se od tri uzastopne faze: (1) kvalitativne, (2) kvantitativne i (3) kvalitativne, koje su sprovedene od juna do decembra 2021. godine. U sve tri faze posebna pažnja posvećena je istraživačkoj etici radi očuvanja anonimnosti ispitanika i poverljivosti prikupljenih ličnih podataka novinara. U ovom poglavlju kratko su objašnjene sve faze istraživanja.

● **Kvalitativni (polustrukturisani) intervjui**

U prvoj fazi, istraživači iz tri zemlje obavili su preliminarne dubinske intervjue sa 4 do 5 najiskusnijih novinara u izveštavanju o pravosudnim institucijama. Glavna svrha ove faze prikupljanja podataka bila je da se dobije dublji uvid u temu i da se informiše sledeća (kvantitativna) faza.

● **Onlajn anketa**

Na osnovu nalaza iz preliminarne dubinske intervjua, dizajniran je strukturisani upitnik za sprovođenje onlajn ankete. Nezavisna istraživačka kompanija Valicon, sa sedištem u BiH, odabrana je da vodi istraživanje u sve tri zemlje.

Namerni uzorak novinara osmišljen je za onlajn anketu kroz sledeće korake: (1) prvi korak je bio sastavljanje liste medija sa informativnim redakcijama, prema nekoliko definisanih kriterijuma (vrsta medija, nivo pokrivenosti, relevantnost, orijentacije u uređivačkoj politici, itd.) tako da predstavlja medijski pejzaž u zemlji; (2) drugo, kroz komunikaciju sa glavnim i odgovornim urednicima odabranih medija identifikovani su novinari iz dve kategorije u redakcijama: oni koji prvenstveno izveštavaju o pravosuđu i novinari koji izveštavaju ili komentarišu druga pitanja (političke i ekonomske kontroverze, korupciju i dr.), ali i povremeno izveštavaju o radu pravosuđa; (3) treći korak se sastojao od sastavljanja spiskova novinara koji su tuženi za klevetu i/ili koji su bili žrtve napada ili nasilja; (4) istraživačka agencija je poslala pisma e-poštom svim novinarima identifikovanim u prethodnim koracima, pozivajući ih da učestvuju u onlajn anketi; (5) poslato je nekoliko podsetnika redakcijama i novinarima da se poveća odziv.

U Srbiji je ukupno 94 novinara različitih medija odgovorilo na anketu. Zastupljena su dva javna servisa, jedna privatna televizija sa nacionalnom pokrivenošću, 3 kablovske televizije, dve javne radio-stanice, 3 televizije na regionalnom nivou, tri dnevna i dva nedeljna štampana medija na nacionalnom nivou i 12 onlajn medija. Treba napomenuti da se pojedini mediji, uprkos nekoliko pozivnih pisama i telefonskih poziva istraživačke agencije i udruženja novinara, nisu odazvali pozivu da učestvuju u anketi. Otuda, ne može se smatrati da se izloženi rezultati odnose na one medije koji nisu učestvovali u istraživanju, ali se ipak mogu izvući zaključci o medijskoj populaciji i novinarima koji su pristali da učestvuju u anketi.

Od ukupnog broja – 94 novinara (50 ženskog i 44 muškog pola), koji su učestvovali u anketi, najveći procenat (71%) novinarstvom se bavi više od 10 godina, 18% su u ovoj profesiji od 6 do 10 godina, 6% radi od 2 do 5 godina, a samo 4% ispitanika rade kao novinari manje od jedne godine. U pogledu obrazovanja, 17 anketiranih novinara je sa srednjom, a 77 sa višom ili visokom školskom spremom.

Nijedan od anketiranih novinara ne radi isključivo na temama u vezi sa pravosudnim sistemom i takav oblik specijalizacije danas skoro da ne postoji u srpskom novinarstvu. Nema ni novinara koji se isključivo bavi nekom drugom temom. Na drugim temama (politika, ekonomija, korupcija itd.) radi 90% anketiranih i u okviru tih tema povremeno izveštavaju o pravosudnom sistemu. Samo 9 novinara (10%) radi primarno na temama u vezi sa pravosudnim sistemom, ali i drugim temama. Ovakvi podaci ukazuju na to da u Srbiji skoro da nema specijalizovanih novinara ni za jednu posebnu temu, pa ni za pravosuđe. Ovo je važno imati u vidu prilikom tumačenja odgovora koje su anketirani novinari dali o svom iskustvu sa pravosudnim institucijama i o svojim stavovima i percepcijama o pravosudnom sistemu – rezultati se pre svega odnose na kategoriju novinara koja povremeno izveštava o pravosudnom sistemu.

○ Fokus grupe

Na osnovu preliminarne analize podataka iz ankete, izrađen je Vodič za grupne diskusije sa novinarima. Svrha treće, kvalitativne faze bila je prikupljanje dodatnih kvalitativnih podataka koji će pružiti kontekst, dublje razumevanje i učvrstiti nalaze izvučene iz ankete. Ukupno tri grupne diskusije su vođene na uzorku od 13 novinara, od kojih je 10 novinarki i tri novinara. Najviše novinara i novinarki bilo je iz onlajn medija, ukupno 8, dva iz štampanih medija, dva iz javnog servisa i jedan sa televizije.

○ Metodološka ograničenja

Na kraju, treba naglasiti da ova istraživačka studija ima određena ograničenja. Prvo, zbog nedostatka resursa, a delom i zbog bolesti kovid-19, anketa sa novinarima nije mogla biti sprovedena licem u lice, što je najbolji tip ankete za postizanje maksimalne stope odgovora, a samim tim i za postizanje reprezentativnih rezultata za celokupnu novinarsku zajednicu. Internet anketa jeste omogućila dobijanje relevantnih podataka, ali se jedan broj medija i novinara, uprkos nekoliko poziva za učešće, nikada nije odazvao anketi. Nije dovoljno jasno da li ova nevoljnost ili otpor jednog broja novinara da učestvuju u istraživanju o ovoj važnoj društvenoj temi proizlazi iz njihove preopterećenosti poslom, konformizma ili polarizacije u samoj novinarskoj zajednici.

Drugo, ovo istraživanje se fokusira samo na iskustva i percepcije novinarske zajednice, a ne na ono što o ovoj temi znaju i misle predstavnici pravosuđa. Ovaj aspekt je delom razrešen kroz Poglavlje 1 ove studije, koje se bavi ranijim istraživanjima na ovu temu. Uprkos ovim ograničenjima, rezultati ove specifične istraživačke studije mogu poslužiti kao osnova za budući ciklus istraživanja na ovu temu, koji bi dublje sagledao gledišta, stavove i iskustva sudija, tužilaca i drugih predstavnika pravosuđa.

Rezultati istraživanja

U ovom poglavlju izloženi su rezultati istraživanja, organizovani prema istraživačkim pitanjima postavljenim prilikom sastavljanja upitnika:

- Kakva su konkretna iskustva novinara tokom komunikacije sa pravosudnim institucijama i izveštavanja o njihovom radu (problemi sa pristupom sudskim spisima, najčešće korišćeni izvori informisanja, teškoće prilikom izveštavanja sa javnih ročista itd.)?
- Kakve su percepcije novinara o transparentnosti pravosudnih institucija i o kvalitetu njihove komunikacije sa novinarima i sa javnošću?
- Kakvo je znanje i stavovi novinara o izveštavanju o radu sudova i o sudskim postupcima?
- Kako novinari vide ulogu pravosuđa u očuvanju slobode medija i sigurnosti novinara u Srbiji?

Svuda gde je to bilo relevantno posebno su prikazani stavovi i mišljenja novinara koji primarno rade na temama u vezi sa pravosudnim sistemom i novinara koji povremeno, uz druge poslove, izveštavaju o pravosudnom sistemu. Takođe, tamo gde je to bilo relevantno prikazani su i rezultati prema tipu medija u kojima novinari rade.

Iskustvo novinara sa pravosudnim sistemom

Pristup sudskim odlukama i drugim dokumentima

Na početku istraživanja iskusniji novinari su tokom dubinskih intervjuja notirali različite probleme, koji su potom provereni kroz pitanja postavljena novinarima u Srbiji u onlajn anketi. Utvrđeni su problemi koji nastaju pri pokušaju novinara da dobiju pristup odlukama i drugim informacijama i dokumentima u vezi sa radom tužilaštva i sudova.

	Uvek ili često	Ponekad ili retko	Nikad	Ne znam/ Ne mogu da ocenim
Postupak pribavljanja sudskih spisa težak je i spor	64%	17%	1%	18%
Zbog ličnih odnosa, neki novinari dobijaju ekskluzivne informacije o sudskim predmetima	67%	19%	2%	12%
Sudije i sudski službenici se odnose s nepoverenjem prema novinarima	49%	36%	1%	14%
Teško je pristupiti optužnicama javnog tužilaštva	52%	24%	3%	20%
Sudovi ne objavljuju presude na svojim internet stranicama	45%	30%	1%	24%
Portparoli ili sudije zaduženi za komunikaciju nisu dostupni novinarima	47%	39%	5%	9%

Tabela 1: Problemi sa kojima se suočavaju novinari u dobijanju pristupa odlukama i dokumentima u vezi sa radom tužilaštva i sudova

Najveći problem sa kojim se novinari susreću jeste pribavljanje sudskih spisa i selektivno davanje informacija izabranim novinarima. Čak 64% anketiranih novinara navodi da uvek ili često ima problem sa teškom ili sporom procedurom za dobijanje sudskih odluka i potrebnih dokumenata za izveštavanje, dok je 67% anketiranih navelo da je uvek ili često problem što neki novinari dobijaju ekskluzivne informacije o sudskim predmetima uz pomoć ličnih kontakata u pravosudnim institucijama. Više od pola intervjuisanih (52%) uvek ili često ima poteškoća u pristupu dokumentima iz javnih tužilaštava, a 49% novinara smatra da je problem u komunikaciji sa predstavnicima pravosuđa njihovo nepoverenje u novinare. Kao nešto manji problem u pristupu informacijama i odlukama navedena je nedovoljna dostupnost portparola ili sudija zaduženih za komunikaciju (47%), a 45% novinara smatra da je i problem što se presude ne objavljuju na internet stranicama sudova.

Učesnici fokus grupa su jednoglasni u oceni da su i predstavnici medija i nosioci pravosudnih funkcija, sudije i tužioci, opterećeni međusobnim nepoverenjem i nerazumevanjem, što je jedan od osnovnih problema u njihovom radu. Brzina pribavljanja podataka je najveći problem. Potrebne podatke, optužnice, zapisnike i presude novinari mogu da pribave najčešće po osnovu Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, uz detaljno obrazloženje u čemu se ogleda interes javnosti. Podaci stižu u roku od 15 dana, što je predugo za blagovremeno izveštavanje novinara, naročito za dnevne novine. Navedeno je i da se uvek teže pribavljaju podaci kada je učesnik u postupku lično bliska politici. Posebno se to odnosi na tužilaštva koja ne žele da dostave tražene podatke ni nakon intervencije Poverenika za informacije od javnog značaja.

Uglavnom svi novinari prate iste, poznate predmete, dok motiv da se izveštava radi „generalne prevencije“, odnosno delovanja kazne na javnost radi sprečavanja činjenja kaznenih dela, izostaje. Većina učesnika smatra da određeni mediji imaju „privilegovan položaj“ i mogućnost da brže dolaze do informacija i dokumentacije. Više novinara je ocenilo „da su se mediji svrstali na režimske i opozicione“, pa „novinari medija bližih vlasti imaju bolje informacije ili od insajdera ili od portparola“. Opšta je ocena da postoji „selektivno davanje informacija“.

„Dešava se da novinar koji je bio u sudnici, dok stigne u redakciju, konstatuje da medij čiji novinar nije bio u sudnici već ima objavljenu informaciju sa suđenja. Mašinerija tabloida i vlasti kao da radi zajedno, a ništa se ne preduzima i nema volje institucija da se ovo promeni.“

Najveći broj učesnika smatra da nema komunikacije sa predsednicima sudova i sudijama, koji izbegavaju komunikaciju sa novinarima bilo kojih medija. Novinari imaju najviše kontakata sa portparolima koji „ne komuniciraju slobodno“, a često nisu ni dostupni. Pojedini sudovi imaju veoma dobre, komunikativne i proaktivne portparole. Kvalitet njihovog rada zavisi od lične angažovanosti. Posao portparola najčešće je poveren sudijskim saradnicima koji su nedovoljno obučeni za tu vrstu posla i imaju strah od novinara. Komunikacija se svodi na servisne informacije, saopštenja sadrže članove zakona formulisane pravničkim jezikom koji građani ne razumeju, a često ni novinari. U fokus grupama je iznet stav da „sudovi i tužilaštva koji moraju da znaju zašto je potrebno i važno kvalitetno izveštavanje“ treba tome da doprinesu angažujući profesionalne portparole.

Većina sagovornika je navela da ni oni ni njihovi urednici nisu ništa konkretno radili na uspostavljanju poverenja i poboljšanju komunikacije sa sudijama, tužiocima i portparolima.

Izvori informacija o sudskim predmetima

U tabeli ispod dati su odgovori novinara razvrstani prema izvorima informacija koje koriste u izveštavanju.

Vrsta izvora	Nikad		Retko		Ponekad		Često		Uvek		Ne pokrивam pravosuđe	
Internet stranice sudova	7	7%	9	10%	33	35%	33	35%	5	5%	7	7%
Internet stranice tužilaštava	12	13%	18	19%	26	28%	24	26%	7	7%	7	7%
Javna ročišta	15	16%	13	14%	22	23%	24	26%	13	14%	7	7%
Sudski spisi	9	10%	20	21%	24	26%	30	32%	5	5%	6	6%
Sudski portparoli	6	6%	16	17%	32	34%	26	28%	8	9%	6	6%
Sudije	24	26%	30	32%	18	19%	13	14%	1	1%	8	9%
Predsednici sudova	36	38%	26	28%	18	19%	6	6%	0	0%	8	9%
Tužioci	16	17%	19	20%	33	35%	16	17%	1	1%	9	10%
Advokati	4	4%	8	9%	18	19%	44	47%	15	16%	5	5%
Porodice optuženih	18	19%	22	23%	31	33%	13	14%	2	2%	8	9%
Medijski članci	2	2%	5	5%	21	22%	47	50%	13	14%	6	6%
Lične veze u sudovima	22	23%	24	26%	17	18%	21	22%	1	1%	9	10%
Samostalni eksperti	7	7%	10	11%	28	30%	27	29%	14	15%	8	9%

Tabela 2: Vrste izvora koje su koristili svi anketirani novinari koji uglavnom ili povremeno pokrивaju pravosuđe u izveštavanju o sudskim predmetima

Ukupno dobijeni odgovori od svih novinara ukazuju na to da su najčešće korišćeni izvori informacija: medijski članci (uvek i često 64%) i advokati (uvek i često 63%), zatim samostalni eksperti (uvek i često 44%), internet stranice sudova (uvek i često 42%), javna ročišta (uvek i često 40%), pa tek onda sudski portparoli i sudski dokumenti (za obe kategorije uvek i često 37%), i svi ostali izvori. Sa druge strane, jasno je da su najmanje korišćeni izvori: tužioci, sudije i predsednici sudova.

U tumačenju dobijenih odgovora, ovde opet treba imati u vidu da su u anketi dominantna kategorija novinari (85) koji u svakodnevnom radu samo povremeno izveštavaju o pravosuđu. Razumljivo je, prema tome, da se njihovi odgovori u pogledu korišćenja izvora informacija donekle razlikuju od grupe od 9 novinara koji redovno pokrивaju pravosuđe. Bitna razlika se uočava u korišćenju javne rasprave kao izvora, koju je ponekad koristilo 25% ispitanika iz grupe onih koji samo povremeno izveštavaju o pravosuđu, dok je 7 od ukupno 9 novinara koji uglavnom prate pravosuđe koristilo ovaj izvor često. U grupi ispitanika koji povremeno izveštavaju o pravosuđu, ponekad je internet stranice suda kao izvor informacija koristilo 36%, a 28% novinara ponekad je koristilo internet stranice tužilaštva. U istoj grupi novinara 26% je sudske spise koristilo ponekad, a 32% često. Informacije portparola ponekad je koristilo 33% anketiranih, a isti procenat ispitanika je retko koristio kontakt sa sudijama. Uočljivo je da se čak 41% anketiranih izjasnilo da nikad nije kontaktiralo sa predsednicima sudova, koji po zakonu imaju ovlašćenje da daju dozvoljene informacije. Kao izvore informacija 35% novinara je ponekad koristilo tužioce, a 32% ponekad se oslanjalo na izjave porodica optuženih. Advokati su za 46% novinara, samostalni eksperti za 31%, a medijski članci su za 52% anketiranih bili česti izvori za izveštavanje. Da je retko koristilo lične veze u sudovima kao izvor informacija navelo je 27% anketiranih novinara, a samo jedan ispitanik je naveo da je uvek koristio upravo ovaj izvor.

Posredne izvore-kontakt sa advokatom često koristi 47%, sa porodicama optuženih 14% i sa samostalnim ekspertima 29% ukupno anketiranih novinara. Medijske članke često koristi oko 50% novinara. Novinari se često žale da internet stranice sudova i tužilaštava nisu dovoljno ažurne. Anketa je pokazala da internet stranice sudova kao izvor često koristi 35% od ukupnog broja novinara, a 26% novinara često koristi tužilačke internet stranice.

Navedeni procenti u Tabeli 2 potvrđuju osnovanost novinarskih tvrdnji prikupljenih u razgovorima u fokus grupama da „sudovi i tužilaštva ne unose, ili bar ne ažurno, podatke o suđenjima, sudskim odlukama i bitnim informacijama na svoje internet stranice“. Novinari smatraju da bi im ovo bilo od velike pomoći u izveštavanju sa suđenja u predmetima za koje vlada veliko interesovanje javnosti. Mišljenja su da bi, umesto da se i više puta obraćaju tužilaštvu za dobijanje prepisa ili dozvole za uvid u optužnicu, trebalo uspostaviti praksu da se na sajtu tužilaštva objavi „makar dispozitiv optužnice“. Ovo je ranije bila praksa Tužilaštva za ratne zločine, koje je redovno postavljalo celokupne optužnice, ali ta praksa nažalost više ne postoji. Neki sudovi redovno na sajtu objavljuju presude, pa ispitanici smatraju da bi bilo korisno da portparol suda na e-adrese novinara ili medija prosledi obaveštenje kada je to učinjeno. U razgovoru je veći broj novinara istakao da prilikom anonimizacije sudskih odluka sudovi „zacrne“ toliki broj podataka koji nisu za anonimiziranje da je takva odluka za novinare neupotrebljiva jer se izgubio smisao teksta. Ispitanici su takođe navodili da se dozvola za uvid u arhivirane spise često dugo čeka, a kada se ona dobije, događa se da su spisi nekompletni, oštećeni ili ih uopšte nema.

Navedeno je da bi prisustvovanje ročištima kao načinu informisanja za veći broj novinara predstavljalo najbolji izvor za izveštavanje kada bi u redakcijama postojali dovoljni kapaciteti da određene novinare delegiraju da prate suđenja. Kako to u većini redakcija nije slučaj, retko koji novinar može da prati ceo glavni pretres koji traje više dana, nedelja, a ponekad i meseci. Obično se dolazi samo na početak suđenja i na izricanje presude. Novinari kažu da ponekad neko od njihovih kolega dolazi po rasporedu redakcijskih obaveza u sud, a da ne zna šta će pratiti, niti ko je okrivljeni, a ko oštećeni. Postoje redakcije koje funkcionišu tako „da nema potrebe da novinari znaju“, već samo da naprave senzacionalističku vest.

Veći broj novinara je naveo da su im, zbog zatvorenosti tužilaca i sudija, advokati često jedini sagovornici i izvori informacija, naročito u fazi istrage. Problem nastaje što tako dobijene podatke moraju da proveravaju preko suda, tužilaštva ili njihovih portparola, a onda, vrlo često, dobijeni podatak zbog dužine trajanja provere gubi na aktuelnosti i značaju. Dešava se da zbog toga urednici insistiraju na objavljivanju teksta bez provere informacija. Samo iskusni, novinari sa dužim stažom, imaju hrabrost da odbiju da predaju tekst bez provere.

Opšte je mišljenje da su se tužioci i njihovi zamenici najviše promenili u stepenu otvorenosti u odnosu na druge predstavnike pravosuđa i sve manje žele da komunikaciju sa novinarima. Ovo je primećeno i kod tužilaca koji su do skora bili otvoreni za saradnju. Jedan od novinara je istakao da o predmetu ne priča tužilac već pričaju predsednik države i ministar policije: “Kao da neko stavlja ‘šapu’ na komunikacije i davanje informacija”.

Teškoće novinara pri izveštavanju sa suđenja

U proseku više od 30% od 94 anketiranih je navelo da ne izveštava sa suđenja, pa stoga i ne zna koje teškoće postoje u ovom procesu. Od ukupnog broja anketiranih, 12% je navelo da se nikada ne suočava sa problemom da se sudije tokom suđenja prema novinarima odnose sa nepoverenjem ili nepoštovanjem. Ovako je odgovorilo 22% novinara koji se uglavnom bave pravosuđem i 11% novinara koji se povremeno bave pravosuđem. Sa ovim problemom uvek i često se suočavalo ukupno 26% novinara, približno isto i iz prve i iz druge grupe novinara. Činjenica da je skoro četvrtina ispitanika imala ove probleme ukazuje na to da se ovakvi izazovi moraju rešavati kroz dijalog sudija i novinara.

Od ukupno anketiranih, 38% novinara je smatralo da im činjenica da sudije ne navode pre svakog suđenja jasna pravila izveštavanja, uvek i često predstavlja prepreku u radu. Na ovu prepreku su posebno ukazivali novinari koji se pretežno bave pravosuđem (67% njih se često i 33% uvek suočava sa ovim problemom).

Od svih anketiranih, 51% se izjasnilo da im uvek i često predstavlja prepreku u radu činjenica da sudije nerado komuniciraju i pomažu novinarima da bolje izveštavaju o suđenju. Ovo ukazuje na međusobno nerazumevanje ove dve profesije. Sudije su zakonom ograničene da komentarišu predmet koji je u toku. I nepoverenje zbog često neprofesionalnog izveštavanja pojedinih medija dovodi do toga da sudije odbiju da daju bilo kakva objašnjenja novinarima, koji često i zloupotrebljavaju neke od informacija.

Pitanje pristupa zapisnicima i važnim informacijama regulisano je Zakonom o pristupu podacima od javnog značaja, koji propisuje rokove u kojima se zainteresovanoj strani mora obezbediti pristup informacijama. To je za novinare uvek i često neprihvatljivo dug put. Čak 41% novinara navelo je da se uvek i često susreće sa ovim poteškoćama.

Novinari su dužni da ostave svoju opremu pre ulaska u sudnicu, što nekima od njih predstavlja veći, a nekima manji problem, često u zavisnosti od vrste medija za koji izveštavaju.

Novinari su dužni da ostave opremu pre nego što uđu u sudnicu	Vrste medija			
	TV	Radio	Novine	Online
Nikada se ne suočavam sa problemom	7%	0%	5%	8%
Retko	4%	20%	0%	11%
Ponekad	0%	0%	10%	8%
Često	25%	20%	14%	24%
Uvek je poteškoća	36%	0%	38%	16%
Ne znam - ne izveštavam sa suđenja	29%	60%	33%	32%

Tabela 3: Poteškoća nemogućnosti korišćenja opreme (laptop, tablet, kamera, mobilni telefon) u sudnici prema vrsti medija za koji novinari rade

Najveće poteškoće bi trebalo da postoje za novinare koji izveštavaju za TV. 7% njih izjasnilo se da se nikada ne suočava sa ovom poteškoćom, a 4% retko. Dok 36% navodi da im je to uvek poteškoća.

Po 20% anketiranih novinara koji izveštavaju za radio navelo je da im je retko ili često ovo predstavljalo poteškoću u radu.

Od novinara koji izveštavaju za novine, njih 14% smatra da se često suočava sa ovim problemom, dok 38% smatra da je to uvek poteškoća. Da se nikad ne suočava sa ovim problemom smatra 5%.

Među novinarima koji izveštavaju za onlajn medije, po 8% je navelo da se nikad ili ponekad suočava sa ovim problemom, a 24% smatra da je ovo česta poteškoća u njihovom radu.

Veličina sudnica u sudovima Srbije često predstavlja prepreku da svi zainteresovani novinari mogu da prate suđenje. Čak 41% anketiranih je navelo da je ovo uvek i česta poteškoća u izveštavanju.

Trećina anketiranih (33%) koji se uglavnom bave izveštavanjem o pravosuđu izjasnila se da je često imala problem sa izveštavanjem iz suda od kada traje bolest covid-19, s tim što je većina novinara smatrala da je to bio izgovor sudija da im onemogućuje pristup sudu.

Novinari u fokus grupama ocenjuju da je „sve veći problem obostranog nerazumevanja medija i pravosuđa - razlika je u načinu razmišljanja i deluje da je nepomirljiva“. Novinari sa dužim stažem koji izveštavaju o pravosuđu navode da je pre desetak godina ova komunikacija bila otvorenija. Sada predstavnici pravosuđa nerado razgovaraju sa novinarima: „nezamislivo je da novinar ode kod sudije i nešto ga pita - ranije Palata pravde nije bila otuđena od javnosti“. Novinari smatraju i da senzacionalističko izveštavanje predstavlja jedan od razloga zatvorenosti suda. Mišljenja su da: „kad se promeni stanje u društvu, promeniće se i mediji“ i takvo izveštavanje.

Problem predstavlja i to što u sudnici novinari nemaju pravo da snimaju, slikaju, koriste mobilne telefone. Zbog nemogućnosti da sve zabeleže, prepričavaju navode učesnika u postupku, što smanjuje tačnost izveštavanja. Hitnu vest ne mogu da jave redakciji jer mobilni telefon dobijaju tek pri izlasku iz suda, a na prepise sudskih zapisnika se čeka više dana, nekada i nedelja, što je nespojivo sa prirodom njihovog posla. Za TV novinare problem predstavlja zabrana snimanja ili nemogućnost dobijanja snimaka sa kamere iz sudnice. Ponekad moraju godinama da ilustruju svoj prilog sa suđenja istim snimkom ili fotografijom okrivljenog pri ulasku u sudnicu. Novinari su istakli da im predstavlja problem što sudije ne upozoravaju na pravila ponašanja u sudnici pre početka svakog suđenja.

Često se suđenja za koja sudije znaju da su medijski praćena zakazuju u malim sudnicama. Straža odlučuje ko može da uđe, i na taj način se stvara negativna atmosfera i onemogućava se direktno praćenje i pribavljanje podataka za izveštavanje. Dešavalo se da sudije ne dozvoljavaju svim zainteresovanim novinarima ulazak u sudnicu zbog korona virusa i onda kada više nije bilo toliko strogih pravila i deluje da se to namerno radilo.

Ispitanici su izrazili ozbiljnu sumnju da neki od stražara izabranim medijima šalju telefonom informacije sa suđenja i da to niko ne sprečava.

Svi učesnici u grupama su bili saglasni da novinari moraju poznavati osnovne sudske pojmove kada izveštavaju iz suda da ne bi došlo do kršenja pretpostavke nevinosti i privatnosti, ali i da portparol suda mora da bude proaktivan i stručan. Takođe, učesnici su dodali da bi bilo dobro da to ne bude sudija ili sudijski saradnik koji ima obaveze sa svojim predmetima, nego osoba koja se samo time bavi i koja je uvek dostupna. Smanjenje ili potpuno odsustvo proaktivnosti portparola utiče na kvalitet svih vrsta izveštavanja o pravosuđu, bilo da se radi o novinarima „koji na pravosudnim temama rade samo tri sata mesečno ili pretežni deo radnog vremena, a posebno kod istraživačkog novinarstva“.

Transparentnost i komunikacija sa predstavnicima pravosuđa

Mišljenja novinara o motivaciji pravosudnih institucija za komunikaciju sa njima

Anketirani novinari koji se uglavnom ili povremeno bave pravosuđem, dali su svoje ocene o tome da li su pravosudne institucije motivisane za izjave u javnosti i komunikaciju sa novinarima.

Izjava	U potpunosti se ne slažem		Delimično se ne slažem		Niti se slažem niti ne slažem		Delimično se slažem		Apsolutno se slažem	
	I ²³	II ²⁴	I	II	I	II	I	II	I	II
Pravosudne institucije (PI) se ne trude da unaprede saradnju sa medijima i novinarima	0%	2%	0%	6%	11%	14%	56%	44%	33%	34%
PI ispunjavaju osnovne uslove za otvorenu i transparentnu komunikaciju	33%	18%	44%	27%	0%	14%	22%	34%	0%	7%
PI nisu proaktivne u pružanju informacija novinarima	0%	2%	0%	5%	0%	7%	56%	36%	44%	49%
Sudijama i sudovima (SiS) nedostaje integritet i nezavisnost od političkih aktera, zbog čega nisu motivisani za angažovanje u medijima	0%	1%	0%	2%	22%	13%	22%	27%	56%	56%
Sudijama i sudovima nedostaje integritet i nezavisnost od poslovnih interesa, zbog čega nisu motivisani za angažovanje u medijima	0%	2%	0%	8%	44%	21%	22%	31%	33%	38%
SiS nedostaje znanje kako smisleno da komuniciraju sa medijima, zbog čega su netransparentni	0%	2%	22%	8%	11%	18%	22%	42%	44%	29%
Sudije su lično izložene političkim pritiscima zbog kojih nisu ohrabreni da sarađuju sa medijima	0%	2%	0%	4%	22%	21%	22%	27%	56%	46%
Pravosuđe je danas mnogo otvorenije i transparentnije nego pre pet godina	33%	36%	11%	18%	22%	31%	22%	11%	11%	5%
Sudovima nedostaje komunikacijskog osoblja, zbog čega nisu dovoljno transparentni	22%	4%	11%	9%	0%	22%	33%	33%	33%	32%

Tabela 4: Mišljenja svih anketiranih novinara u vezi sa komunikacijom pravosudnih institucija sa novinarima

23 I - Novinari koji se uglavnom bave pravosuđem

24 II - Novinari koji se povremeno bave pravosuđem

Novinari smatraju da ne postoji dovoljna otvorenost i želja predstavnika pravosuđa za unapređenjem komunikacije. Od ukupnog broja anketiranih, 79% se složilo (potpuno i delimično) da se pravosudne institucije ne trude da unaprede saradnju sa medijima i novinarima, dok se 81% novinara složilo da pravosudne institucije nisu proaktivne u pružanju informacija novinarima. Samo 39% novinara potpuno i delimično se složilo da institucije ispunjavaju osnovne uslove za otvorenu i transparentnu komunikaciju, a samo se 17% novinara saglasilo (potpuno i delimično) da je danas pravosuđe mnogo otvorenije i transparentnije nego pre pet godina. Interesantna je razlika u mišljenjima po pitanju izjave da institucije ispunjavaju osnovne uslove za otvorenu i transparentnu komunikaciju, te se samo 22% onih koji se uglavnom bave pravosuđem i 41% koji se povremeno bave, potpuno i delimično složilo sa tom izjavom.

Većina anketiranih novinara (83%) se potpuno i delimično saglasila da sudijama i sudovima nedostaje integritet i nezavisnost od političkih aktera, što ima za posledicu njihovo nedovoljno angažovanje u medijima, dok se 71% novinara saglasilo (potpuno i delimično) da sudijama nedostaje znanje o tome kako da efikasno komuniciraju sa medijima, što za posledicu ima nedovoljnu transparentnost sudova. Najveći broj anketiranih novinara (74%) se apsolutno i delimično slaže da su sudije lično izložene političkim pritiscima, što utiče na njihovu nedovoljnu saradnju sa medijima.

Zapaža se i da se po 33% anketiranih iz obe grupe novinara delimično slaže sa stavom da sudovima nedostaje potreban broj zaposlenih koji će komunicirati sa novinarima.

Ocena novinara o otvorenosti predstavnika pravosudnih institucija za komunikaciju sa medijima

U tabeli ispod dati su odgovori novinara u vezi sa otvorenošću pravosudnih institucija sa medijima.

Vrste predstavnika pravosuđa	Nije otvoren	Retko otvoren	Ponekad otvoren	Često otvoren	Uvek otvoren	Ne znam
Portparoli	0%	18%	32%	27%	7%	16%
Sudije	6%	44%	23%	3%	0%	23%
Tužioci	13%	28%	32%	12%	1%	15%
Predsednici sudova	10%	37%	17%	4%	1%	31%
Članovi Visokog saveta i Državnog veća tužilaca	12%	28%	17%	5%	0%	38%

Tabela 5: Ocena otvorenosti i komunikacije predstavnika pravosudnih institucija sa novinarima

Od ukupno 94 anketirana novinara, njih 67% je navelo da su sudije retko i ponekad otvorene za komunikaciju sa novinarima, dok je samo 3% novinara navelo da su često otvoreni. Zabrinjavajuće je što je 78% novinara koji se uglavnom bave pravosuđem navelo da su sudije retko spremne za komunikaciju.

Otvorenost tužilaca nije procenjena mnogo povoljnije. Od ukupno anketiranih, 60% je navelo da su tužioci retko i ponekad otvoreni za komunikaciju. Među novinarima koji se povremeno bave izveštavanjem o pravosuđu, njih 13% smatra da nikad nisu otvoreni, a 59% da su retko i ponekad otvoreni za komunikaciju.

Iz ankete proizlazi da novinari, podeljeni u tri grupe po dobi, a koji su stariji od 46 godina, imaju i sa sudijama i sa tužiocima nešto bolje iskustvo u komunikaciji. Ovo bi se moglo objasniti nešto većim poverenjem koje su izgradili tokom duže saradnje. Međutim, i oni su se u najvećem broju izjasnili da su svi nosioci pravosudnih funkcija retko ili ponekad otvoreni prema novinarima.

Slično je mišljenje o komunikaciji sa predsednicima sudova - 54% svih novinara je navelo da su retko i ponekad otvoreni. Od novinara koji uglavnom prate pravosuđe, 44% je navelo da su predsednici ponekad otvoreni. Istu ocenu je imalo 14% novinara koji se povremeno bave pravosuđem, što je trostruko manji procenat.

Ocena komunikativnosti članova Visokog saveta sudstva i Državnog veća tužilaca je skoro ista kao i za nosioce pravosudnih funkcija. Oni se retko pozivaju da daju izjave u vezi sa konkretnim sudskim predmetima, već uglavnom komentarišu rad pravosuđa uopšte. Stoga je nerazumljivo izbegavanje odazivanja na novinarske pozive.

Najviše zabrinjava podatak da samo 7% novinara smatra da su portparoli pravosudnih institucija uvek dostupni i otvoreni. Imajući u vidu da portparoli prvenstveno treba da komuniciraju sa predstavnicima medija, činjenica da 50% ispitanika ocenjuje da su portparoli retko i ponekad otvoreni ukazuje na to da se njihova funkcija ne ostvaruje u potrebnoj meri.

Opšti stav novinara je „da bi u slučaju smanjenog političkog uticaja na pravosuđe, izbora tužilaca i predsednika sudova sa većim integritetom, otvorenost u komunikaciji bila bolja“. Oni su jedinstveni u stavu da komunikacija sa novinarima ne postoji u potrebnoj meri, što nije dobro za obavljanje delatnosti u obe profesije. Sudije su u najvećoj meri za njih nedostupne.

Svi učesnici fokus grupa su nepodeljenog mišljenja da je opšta pojava da nadležni predstavnici pravosuđa za komunikaciju sa novinarima, ali i ostali nosioci pravosudnih funkcija, nisu proaktivni u odnosu sa medijima i novinarima. Slažu se da PR služba koja je najotvorenija ne koristi mogućnosti komunikacija e-poštom, sajtom ili Viber grupom za bitna „obaveštenja o događajima koji su u žiži javnosti“.

Novinari smatraju da se mora obezbediti jasan sistem postupanja pravosudnih institucija da bi se poboljšala komunikacija i transparentnost pravosuđa. Zalažu se za održavanje redovnih konferencija za novinare, informativnih brifinga, organizovanje zajedničkih sastanaka sudija i novinara radi ostvarivanja bolje saradnje, kao i stvaranje mogućnosti za ostvarivanje ličnih kontakata sa sudijama. Takođe, smatraju da portali sudova treba da nude kvalitetnije i ažurirane informacije. Većina je ukazala na to da je „portal toka predmeta“²⁵ bila lepa ideja koja se nije realizovala kako treba.

Veliki broj učesnika fokus grupa je naveo kao primere dobre komunikacije portparole beogradskog Apelacionog i Višeg suda, Osnovnog i Višeg niškog suda. Neki novinari su istakli da je: „u manjim mestima portparol sudija koji za taj posao nema vremena i ne obavlja ga.“ Objavljeni kontakti su neupotrebljivi jer se ne ažuriraju. Opšti je stav da netransparentnosti pravosuđa doprinose i sada „hermetički zatvoreno Ministarstvo pravde i policija“, koji ne shvataju da se „informacije koje im se traže saopštavaju za javnost“, ne za novinare.

Jedna od anketiranih novinarki navela je primer veoma otvorenog intervjua koji je vodila sa italijanskim vrhovnim tužiocem, koji je na pitanje novinarki kako tako otvoreno govori o predmetima, odgovorio: „...ako ne govorim ja, govori mafija“.

25 Link na Portal pravosuđa Srbije: <https://portal.sud.rs/sr/tok-predmeta>

Koliko pravosudne institucije pružaju komunikacione usluge

Od ukupnog broja anketiranih novinara, 58% je navelo da institucije retko i ponekad objavljuju sažetak odluke. Mali procenat novinara, oko 7% njih, smatra da se to radi često. Dok 65% ukupno anketiranih smatra da se retko i ponekad objavljuju informacije o odlukama na internet stranicama pravosudnih institucija.

Rezultati su nepovoljniji kada su u pitanju konferencije za štampu. Čak 32% svih novinara kaže da se konferencije za štampu nikada ne održavaju, dok 52% kaže da to rade retko i ponekad. Ovako različite izjave pokazuju da sudovi u Srbiji ne postupaju u pogledu ove vrste komunikacije na isti način. Zbog toga građani nemaju pristup informacijama koje treba da im pruže mediji, a koje bi trebalo da dobijaju od sudova.

Kada su u pitanju brifinzi sa novinarima, čak 36% anketiranih je odgovorilo da se brifinzi ne održavaju nikad, a 42% retko i ponekad. Niko nije odgovorio da ih ima često ili uvek.

45% novinara navodi da se direktni razgovori sa sudijama, predsednicima i tužiocima nikada ne organizuju, a 36% da su organizovani retko ili ponekad. Rezultati ankete pokazuju da veliki broj pravosudnih institucija veoma retko upotrebljava i ovu metodu komunikacije.

Najveći broj anketiranih, 65% njih, odgovara da se saopštenja za javnost daju retko ili ponekad, a 50% novinara ima iste odgovore (retko ili ponekad) za održavanje komunikacije e-poštom. Još je lošija situacija sa održavanjem komunikacije putem aplikacije (Skajp, Zum, Viber...). 43% novinara je odgovorilo da nikad nije komuniciralo na ovakav način. Zabrinjavajuće je da je 15% novinara navelo da im se nikad ne omogućava direktna komunikacija sa portparolom i sudijama putem telefona, a njih 48% da je to retko i ponekad. Po mišljenju 51% anketiranih, odluke pravosudnih institucija nikada se ne objavljuju na društvenim mrežama.

U anketi je analiziran kvalitet i korisnost svih navedenih usluga i alata koje pružaju pravosudne institucije. Rezultati su pokazali da se oni nedovoljno primenjuju u praksi, pa im je većina novinara dala ocenu „slabo“ (na skali od odličan, dobar, solidan, slab do jako slab).

Ocena novinara o pres službi pojedinih pravnih institucija

Anketa je omogućila ocenjivanje pres službi sudova i tužilaštava svih nivoa i vrsta, uključujući i Ustavni sud. Rezultati ankete pokazuju da nijedan sud, tužilaštvo, pa ni Ustavni sud nema zadovoljavajući nivo otvorenosti. Najveći broj anketiranih novinara je ocenio da se pres službe svih vrsta sudova, tužilaštava i Ustavnog suda mogu označiti kao retko otvorene ili ponekad otvorene. Da su pres službe svih institucija uvek ili često otvorene ocenio je od 0% do najviše 25% anketiranih novinara. Anketa je pokazala da su najpovoljnije ocene dobili osnovni sudovi i javna tužilaštva i prekršajni sud. Naime, 25% procenata anketiranih novinara je ocenio je da su osnovni sudovi uvek ili često otvoreni, dok isto tako misli 22% novinara za osnovna tužilaštva. Takođe, 21% anketiranih ocenio je prekršajni sud kao uvek i često otvoren.

Znanje i stavovi novinara o izveštavanju o sudovima

Ocene novinara o sopstvenom znanju o izveštavanju o radu pravosuđa i sudskim postupcima i obukama za izveštavanje o ovim temama

Veoma je važno utvrditi mišljenje novinara o nivou njihovog znanja o pravosuđu u pogledu organizacije rada, funkcije pravosuđa i o pravilima i ograničenjima u pogledu izveštavanja o sudskim postupcima, posebno krivičnim, koji su najčešće u žiži interesovanja javnosti. Bitno je utvrditi i kakav je stav novinara o poštovanju etičkih principa pri ovoj vrsti izveštavanja.

Posebna znanja izveštavanja u sudskom postupku	Nivo znanja svih anketiranih novinara					
	Jako slabo	Slabo	Zadovoljavajuće	Dobro	Odlično	Ne znam
Organizacija i funkcije pravosuđa	4%	9%	31%	30%	19%	7%
Pravila izveštavanja sa sudskih postupaka	4%	13%	35%	28%	13%	7%
Poznavanje pravila krivičnog postupka	5%	17%	32%	35%	4%	6%
Zaštita ljudskih prava u postupku	4%	6%	30%	30%	22%	7%
Upotreba pravne terminologije	3%	12%	38%	31%	10%	6%
Etički principi izveštavanja	3%	7%	27%	33%	22%	7%

Tabela 6: Ocena sva 94 anketirana novinara o svom nivou znanja pri izveštavanju sa krivičnih postupaka

Da imaju dobar i odličan nivo znanja o organizaciji i funkcionisanju pravosuđa ocenilo je 49% svih anketiranih novinara. Takođe, dobar i odličan nivo znanja o pravilima izveštavanja o sudskim postupcima ima 41%, dok je njih 39% isto tako ocenilo znanje o pravilima krivičnog postupka. Anketirani novinari su najbolje ocenili znanje o etičkim principima izveštavanja, njih 55% je ocenilo znanje kao dobro ili odlično. Znanje o pravnoj terminologiji kao dobro i odlično ocenilo je 41% anketiranih novinara. Manji broj novinara koji se povremeno bave izveštavanjem o pravosuđu smatra da je njihov nivo znanja odličan i dobar (37%), dok 66% novinara koji se uglavnom bave ovakvim izveštavanjem smatraju da je njihov nivo znanja odličan i dobar.

Procene novinara podeljene su prema medijima za koje rade. Ocena novinara o znanju izveštavanja u sudskom postupku (kao u tabeli 6) u zavisnosti za koje medije izveštavaju, pokazuje da su najslabiju ocenu sopstvenog znanja dali novinari koji izveštavaju za radio. Svoje znanje o ovoj vrsti izveštavanja najbolje su ocenili novinari koji rade za novine.

Uočljivo je da najveći procenat anketiranih novinara (90%) nije prisustvovao nijednoj obuci ili treningu. Samo 8% prošlo je jednu do dve obuke u poslednjih pet godina, a 2% više od tri obuke ili treninga. Od onih koji su bili na jednoj ili više obuka svi su naveli da su treninge organizovale nevladine organizacije, 69% navelo je da je obuku organizovala međunarodna organizacija, a ispod 20% ispitanika je navelo kao organizatora obuke pravosudnu instituciju i instituciju visokog obrazovanja; dok je 94% anketiranih odgovorilo da obuku nije organizovala medijska kuća u kojoj rade. Novinari koji rade na radiju nisu pohađali obuke.

Od novinara koji su pohađali obuke ili treninge, najveći procenat je išao na obuku o poštenom i tačnom pisanju, bez senzacionalizma (56%). Isti procenat je pohađao obuke o praksi Evropskog suda za ljudska prava, a nešto manje o pravilima i ograničenjima u pokrivanju različitih faza krivične istrage, procesuiranja i suđenja, kao i o ulozi sudova u zaštiti prava javnosti na pravdu i sigurnost (po 50%). Najmanje novinara je pohađalo obuke koje se tiču sudskih procesa i terminologije koja se koristi u pravosudnom sistemu (13%).

Većina novinara u fokus grupama je mišljenja da više nema specijalizovanog novinarstva, da su redakcije desetkovane i da se „sve radi onlajn“. Postoje dva odvojena problema, nedovoljno znanje i senzacionalizam, a koji mogu da se spoje u jednoj ličnosti (novinara). Jedan od učesnika focus grupe istakao je da se: „na naslovnim stranama tačno vidi uticaj aktuelne politike, a mediji ne treba da zastupaju ničiji interes.“

Novinari u fokus grupama su isticali da njihove kolege ne poznaju osnovne pravne pojmove i da nedovoljno poštuju moralne i etičke standarde. Među mišljenjima koja su se čula u fokus grupama su sledeća: „Više nema odgovornosti, na terenu su kolege koje ne znaju elementarne stvari, razliku između zatvora i pritvora, osumnjičenog i osuđenog.“ Nema profesionalne odgovornosti, „tokom celog suđenja u medijima se piše optužnica i presuda“. Mišljenje novinara je da je „način izveštavanja i naslovnice o nasilju u porodici i zloupotrebi dece“ takav da se sve češće krše prava dece koja spadaju u najosetljiviju grupu o kojoj novinari moraju posebno voditi računa. Potrebno je „jačanje uloge Saveta za štampu, uvesti strože kontrole“. Treba više raditi sa mladim novinarima „da ne budu samo nosači diktafona“. Jedan od učesnika je rekao: „Novinarstvo se uči, ali problem nije samo do znanja nego i o čemu se izveštava i koji su moralni principi koji se moraju poštovati“. Mišljenje novinara je da „sve više ima neprofesionalnih medija i novinara“.

Mišljenja novinara o profesionalnosti i etičnosti

U sledećim tabelama date su tvrdnje sa kojima su se novinari u anketi slagali, odnosno nisu slagali. Odgovori su dati zbirno i podeljeni su prema tome da li novinari uglavnom prate teme iz oblasti pravosuđa ili povremeno.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
U potpunosti se ne slažem	2%	0%	2%
Delimično se ne slažem	4%	0%	5%
Niti se slažem niti se ne slažem	3%	0%	4%
Delimično se slažem	12%	22%	11%
Apsolutno se slažem	78%	78%	78%
Ne znam	1%	0%	1%

Tabela 7: Novinari treba uvek da se pridržavaju kodeksa i profesionalne etike

Sa stavom da novinar treba uvek da se pridržava kodeksa profesionalne etike, bez obzira na situaciju ili kontekst, apsolutno se složilo 78% svih anketiranih novinara, a 12% se delimično složilo. Najveći broj novinara (81%) koji izveštavaju za novine izrazio je apsolutno dok se 8% novinara koji izveštavaju za onlajn medije ne slaže sa ovim stavom.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
U potpunosti se ne slažem	56%	44%	58%
Delimično se ne slažem	15%	22%	14%
Niti se slažem niti se ne slažem	6%	11%	6%
Delimično se slažem	17%	11%	18%
Apsolutno se slažem	2%	0%	2%
Ne znam	3%	11%	2%

Tabela 8: Šta je etično u novinarstvu zavisi od specifične situacije

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
U potpunosti se ne slažem	77%	67%	78%
Delimično se ne slažem	13%	22%	12%
Niti se slažem niti se ne slažem	5%	0%	6%
Delimično se slažem	5%	11%	5%
Apsolutno se slažem	0%	0%	0%
Ne znam	0%	0%	0%

Tabela 9: Šta je etično u novinarstvu zavisi od ličnog prosuđivanja

Sa izjavom da „šta je etično u novinarstvu zavisi od specifične situacije“, u potpunosti i delimično se nije složilo 71% od ukupnog broja anketiranih novinara, dok sa izjavom „šta je etično u novinarstvu zavisi od ličnog rasuđivanja“ u potpunosti i delimično nije složilo 90% novinara. 61% novinara koji rade za televiziju u potpunosti se nisu saglasili sa izjavom da šta je etično u novinarstvu zavisi od specifične situacije, a njih 82% se nije saglasilo da zavisi od ličnog rasuđivanja. Sa izjavom da je prihvatljivo odbaciti moralne standarde kod vanrednih okolnosti u potpunosti i delimično se nije složilo 81%, dok se apsolutno složilo 4% svih anketiranih novinara, a 11% novinara koji se pretežno bave izveštavanjem o pravosuđu.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
Uvek neopravdano	74%	89%	73%
Opravdano u određenim situacijama	16%	11%	16%
Uvek opravdano	1%	0%	1%
Ne znam	9%	0%	9%

Tabela 10: *Plaćanje ljudima za poverljive podatke*

Prilikom izveštavanja o važnim temama, 74% svih anketiranih novinara nikad ne bi opravdalo plaćanje za poverljive podatke, a ovo smatra neopravdanim čak 89% novinara koji uglavnom izveštavaju o pravosuđu. Takođe, 14% novinara koji rade za novine je navelo da je to prihvatljivo u određenim situacijama.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
Uvek neopravdano	24%	22%	25%
Opravdano u određenim situacijama	62%	67%	61%
Uvek opravdano	5%	0%	6%
Ne znam	9%	11%	8%

Tabela 11: *Korišćenje poverljivih poslovnih ili državnih dokumenata bez ovlašćenja*

Čak 62% svih anketiranih smatra da je u određenim situacijama (kada se izveštava o važnim temama) opravdano objaviti poverljiva državna ili poslovna dokumenta bez ovlašćenja, dok 5% smatra da je to uvek opravdano. Krađu zvaničnih dokumenata 76% svih ispitanih smatra uvek neopravdanom, a 17% smatra je opravdanom u određenim situacijama.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
Uvek neopravdano	57%	67%	56%
Opravdano u određenim situacijama	34%	22%	35%
Uvek opravdano	0%	0%	0%
Ne znam	9%	11%	8%

Tabela 12: *Lažno predstavljanje kako bi istražili priču*

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
Uvek neopravdano	64%	67%	64%
Opravdano u određenim situacijama	29%	33%	28%
Uvek opravdano	2%	0%	2%
Ne znam	5%	0%	6%

Tabela 13: *Vršenje pritiska na one koji nerado daju informacije za novinsko izveštavanje*

Lažno predstavljanje kao neopravdano je ocenilo 57% ukupno anketiranih novinara, dok 64% kao neopravdano smatra vršenje pritiska na izvore koji nerado daju informacije. Od ukupno anketiranih, 34% novinara smatralo da je lažno predstavljanje opravdano u određenim situacijama, dok je njih 29% smatralo da je opravdano u određenim situacijama vršenje pritiska na izvore koji nerado daju informacije.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
Uvek neopravdano	77%	78%	76%
Opravdano u određenim situacijama	18%	11%	19%
Uvek opravdano	0%	0%	0%
Ne znam	5%	11%	5%

Tabela 14: *Korišćenje ličnih dokumenata (pisma, slike) bez dozvole*

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
Uvek neopravdano	56%	78%	54%
Opravdano u određenim situacijama	37%	22%	39%
Uvek opravdano	0%	0%	0%
Ne znam	6%	0%	7%

Tabela 15: *Upotreba skrivenih mikrofona ili kamera*

Korišćenje ličnih dokumenata bez dozvole ocenilo je kao neopravdano 77% od svih anketiranih novinara, a njih 56% smatra neopravdanom upotrebu skrivenih mikrofona ili kamera. Većina novinara koji uglavnom prate pravosuđe smatra da su obe prakse uvek neopravdane. Međutim, primetna je razlika u mišljenju o upotrebi skrivenih mikrofona, dok 78% onih koji uglavnom prate pravosuđe smata da je to uvek neopravdano, isto smatra njih 54% koji povremeno prate pravosuđe.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
Uvek neopravdano	89%	89%	89%
Opravdano u određenim situacijama	9%	11%	8%
Uvek opravdano	0%	0%	0%
Ne znam	2%	0%	2%

Tabela 16: Objavljivanje priča sa neproverenim sadržajem

Od svih ispitanih, 89% smatra da je neopravdano objavljivanje priča sa neproverenim sadržajem, a 9% da je to opravdano u određenim situacijama. Uočava se da novinari koji uglavnom izveštavaju o pravosuđu, kao i oni koji o tome izveštavaju povremeno, imaju isti stav o ovom problemu.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
Uvek neopravdano	94%	89%	94%
Opravdano u određenim situacijama	4%	0%	5%
Uvek opravdano	0%	0%	0%
Ne znam	2%	11%	1%

Tabela 17: Izmena izjave izvora

Kada se izveštava o bitnim temama, 94% anketiranih novinara smatra da je neopravdana izmena izjave izvora, 98% smatra da je neopravdano prihvatanje novca od izvora i 89% novinara smatra neopravdanom izmenu fotografija.

Uloga pravosuđa u zaštiti slobode medija i sigurnosti novinara

Kako novinari vide ulogu pravosuđa u očuvanju slobode medija i sigurnosti novinara u Srbiji

Anketa pokazuje da većina novinara ne smatra da pravosuđe igra pozitivnu ulogu u očuvanju slobode medija i sigurnosti novinara u Srbiji. U tabeli su dati odgovori zbirno i zasebno za novinare koji uglavnom prate pravosuđe i one koji povremeno prate ove teme.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
U potpunosti se ne slažem	4%	11%	4%
Delimično se ne slažem	2%	0%	2%
Niti se slažem niti se ne slažem	10%	22%	8%
Delimično se slažem	29%	22%	29%
Apsolutno se slažem	54%	44%	55%
Ne znam	1%	0%	1%

Tabela 18: Da li je pravosuđe više na strani sistema i politike nego na strani novinara

Većina anketiranih novinara (83%) se u potpunosti i delimično slaže sa konstatacijom da je pravosuđe više na strani sistema i politike nego na strani novinara. Sa ovim se nije složilo 11% novinara koji se uglavnom bave pravosuđem, kao ni 4% onih koji se povremeno bave pravosuđem.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
U potpunosti se ne slažem	65%	56%	66%
Delimično se ne slažem	17%	22%	16%
Niti se slažem niti se ne slažem	9%	11%	8%
Delimično se slažem	4%	11%	4%
Apsolutno se slažem	3%	0%	4%
Ne znam	2%	0%	2%

Tabela 19: Novinari su dovoljno zaštićeni jer se pretnje i napadi na njih efikasno istražuju i sankcionišu

Najveći broj od ukupno 94 ispitanika novinara se u potpunosti i delimično ne slaže (82%) da su dovoljno zaštićeni jer se pretnje i napadi na njih efikasno istražuju i sankcionišu. 11% novinara koji se uglavnom bave pravosuđem se delimično složilo sa ovom izjavom.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
U potpunosti se ne slažem	3%	0%	4%
Delimično se ne slažem	5%	0%	6%
Niti se slažem niti se ne slažem	5%	22%	4%
Delimično se slažem	21%	44%	19%
Apsolutno se slažem	63%	33%	66%
Ne znam	2%	0%	2%

Tabela 20: *Mnoge pretnje novinarima na internetu pravosuđe ne shvata ozbiljno*

Kada je reč o pretnjama na internetu, 84% anketiranih novinara smatra, apsolutno i delimično, da se one ne shvataju ozbiljno. O istom problemu samo 85% novinara koji se povremeno bave pravosuđem se apsolutno i delimično slaže da se ove pretnje ne shvataju ozbiljno, dok se njih 10% u potpunosti i delimično ne slaže.

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
U potpunosti se ne slažem	7%	11%	7%
Delimično se ne slažem	2%	11%	1%
Niti se slažem niti se ne slažem	13%	33%	11%
Delimično se slažem	28%	11%	29%
Apsolutno se slažem	45%	33%	46%
Ne znam	5%	0%	6%

Tabela 21: *MUP i Tužilaštvo doprinose da se ozbiljne pretnje i napadi na novinare ne istražuju i ne kažnjavaju*

Sa stavom da Ministarstvo unutrašnjih poslova i tužilaštvo doprinose da se ozbiljne pretnje i napadi na novinare ne istražuju i ne kažnjavaju, apsolutno i delimično se složila većina anketiranih novinara (73%).

	Svi ispitanici	Uglavnom pravosuđe	Povremeno pravosuđe
U potpunosti se ne slažem	56%	56%	56%
Delimično se ne slažem	17%	22%	16%
Niti se slažem niti se ne slažem	9%	22%	7%
Delimično se slažem	14%	0%	15%
Apsolutno se slažem	1%	0%	1%
Ne znam	3%	0%	4%

Tabela 22: *Mišljenje o tome da li će počinioci koji prete ili napadaju novinare biti kažnjeni*

Od ukupnog broja anketiranih, 73% se u potpunosti i delimično ne slaže sa konstatacijom da će počinioci koji prete ili napadaju novinare biti kažnjeni. U sličnom procentu se u potpunosti i delimično sa tim ne slažu obe kategorije novinara, 72% novinara koji se povremeno bave pravosuđem i 78% onih koji se uglavnom bave ovom temom.

Opšte je mišljenje da novinari sve više imaju „osećaj nezaštićenosti i manjak osećaja lične bezbednosti“. Novinari u fokus grupama smatraju da ne postoji adekvatna krivičnopravna zaštita i da tužilaštvo nije dovoljno efikasno. Novinari su istakli da se neprijatnosti i pretnje dešavaju i pred predstavnicima nadležnih organa, ali da oni ne reaguju. Jedan od učesnika je naveo: „Kada trpimo pretnje ispred sudnice, sudska straža ne reaguje, sudije dozvoljavaju šou i haos u sudnici; zastrašuju se novinari, sudije ne reaguju“.

Takođe, pojedini novinari su istakli da ni na drugoj strani nema zaštite. Nema zaštite od reakcije urednika ako se novinar suprotstavi uređivačkoj politici, što novinare čini još ranjivijim i podložnijim pritiscima. Novinari u fokus grupama su naveli da vreme u kojem živimo odlikuju „nerešena ubistva novinara i predugi procesi“. Takođe, istakli su da su oni koji misle drugačije meta napada tabloida – kampanje blaćenja. Tome su izloženi i sami novinari koji su kritički orijentisani.

Zaključci

U Srbiji se u poslednjih nekoliko decenija veoma često menjaju zakoni, a u skladu sa obavezom zemlje kao kandidata za članstvo u Evropskoj uniji da u svoj sistem uvede evropske standarde, posebno one koji su proistekli iz prakse Evropskog suda za ljudska prava i načina primene njihovih standarda pred nacionalnim sudovima. Otuda, pravosuđe i mediji moraju biti upoznati sa svim preporukama Saveta Evrope za izveštavanje sa suđenja na jasan i prihvatljiv način. Ovo upućuje na potrebu bliske saradnje pravosuđa i medija, uz jasno razumevanje i pridržavanje obaveza obe strane.

Jedan od preduslova da se obezbedi informisanje bez kršenja prava jeste da sudije i sudovi stvore uslove za kvalitetno i istinito izveštavanje medija, a u cilju zaštite javnog interesa²⁶.

U redakcijama koje su obuhvaćene ovim istraživanjem nema novinara koji su specijalizovani isključivo za praćenje rada sudova i tužilaštava, dok je onih koji se pretežno bave pravosuđem pored drugih tema jako malo. Opterećenje novinara drugim poslovima u većoj ili manjoj meri onemogućava ih da redovno prate suđenja i tako na najneposredniji način dolaze do željenih informacija. Iz istih razloga, novinari ne prate suđenja u kontinuitetu i često se dešava da se izveštači sa istog procesa menjaju s obzirom na raspodelu zadataka u redakciji, a da prethodno nemaju dovoljno znanja da prate ovu tematiku i/ili dovoljno informacija o samom sporu.

Naglašena je potreba za promenama procedura za dobijanje sudskih odluka i potrebnih dokumenata za izveštavanje o sudskim predmetima i u pristupu dokumentima iz javnih tužilaštava. Ove procedure su veoma spore, a dokumentacija u trenutku kad novinari dođu do nje često nije potpuna.

Istraživanje je pokazalo da sada sudije i sudovi ne obezbeđuju tehničke uslove za rad novinara, da su oni neodgovarajući kako zbog veličine sudnica, tako i zbog pravila koje sudovi nameću novinarima (da ne mogu da unose svoju opremu u sudnicu ili zbog propuštanja sudija da pre početka svakog suđenja novinare upoznaju sa pravilima izveštavanja). Otuda se kao jedno od rešenja nameće potreba da sud obezbedi suđenja bez kršenja prava na privatnost i uznemiravanja učesnika, a novinarima se moraju obezbediti potrebni uslovi za izveštavanje i mogućnost komunikacije sa redakcijama medija.

Novinari prilikom izveštavanja kao izvore najčešće koriste advokate, samostalne eksperte i medijske članke. Manje se koriste direktni izvori, prisustvo ročištima, spisi predmeta i zapisnici sa suđenja za čije pribavljanje je potreban duži vremenski period.

Postoji veliki problem u komunikaciji sa predstavnicima pravosuđa, nedovoljna dostupnost portparola, predsednika sudova i tužilaca. Istraživanje je pokazalo da ne koriste u dovoljnoj meri načini komunikacije, kao što su objavljivanja sažetaka sudskih odluka i informacija o odlukama na internet stranicama pravosudnih institucija. Istovremeno izostaju drugi vidovi komunikacije kao što su konferencije za štampu, brifinzi, direktni razgovori sa sudijama i predsednicima i tužiocima. Retke su komunikacije putem aplikacija, komunikacija e-poštom, obaveštenja preko društvenih mreža. Zabrinjava da nijedan sud, tužilaštvo, pa ni Ustavni sud nema zadovoljavajući nivo otvorenosti.

26 Medijske slobode i pravosuđe - Priručnik za sudije, javne tužioce i advokate, priredio Nedim Sejdinović, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, 2019.godine. <http://bezbedninovinari.rs/static/themes/bezbedni-novinari/documents/Medijske%20slobode%20i%20pravosudje%20-%20KON1.pdf>

Nedovoljna aktivnost institucija da medijima efikasno obezbede tačne informacije ometa davanje pravovremenih, profesionalnih i tačnih informacija o radu pravosuđa. To za posledicu ima nedovoljnu transparentnost pravosuđa, a ovo opet onemogućava javnost da dobija pravovremene i istinite informacije.

Razlog što sudije i tužioci izbegavaju kontakte sa medijima i što se prema njima odnose sa nepoverenjem ili nepoštovanjem jeste činjenica koju priznaju i sami novinari, a to je često neprofesionalno izveštavanje medija, pre svega onih tabloidnog karaktera.

Istovremeno i sami novinari nemaju veliko poverenje u sudije. Većinski je percepcija novinara da nema pozitivne uloge pravosuđa u zaštiti slobode medija i sigurnosti novinara. Oni smatraju da se pretnje i napadi na novinare ne istražuju i ne sankcionišu u dovoljnoj meri i posebno navode veliki doprinos Ministarstva unutrašnjih poslova i tužilaštava ovim nepovoljnim trendovima. Istovremeno, novinari veruju da sudije nisu nezavisne od političkih aktera, već da često trpe pritiske i da je to dodatni razlog zašto ne komuniciraju sa medijima.

Percepcija novinara je da pravosudne institucije i sudije ne ulažu trud u unapređenje saradnje sa medijima i novinarima i da sudijama nedostaje znanje o adekvatnoj komunikaciji sa novinarima. Istovremeno uočeno je da portparoli nemaju potrebnu otvorenost u saradnji i da je potrebno da se profesionalizuju. Kada bi to bio slučaj, lako bi bile rešene sadašnje poteškoće u pristupu zapisnicima i važnim informacijama.

Zabrinjava nalaz istraživanja da pojedini novinari smatraju kako je za potrebe izveštavanja povremeno opravdano plaćanje podataka, korišćenje dokumenata bez ovlašćenja, lažno predstavljanje, pritisak na izvore. Ovo ukazuje na nedostatak etičkog pristupa principima pravosudne komunikacije. Da bi profesionalno obavljali svoj posao, novinari i sudije, ali i druga lica koja se bave slobodom govora i zaštitom privatnosti građana, moraju biti upoznati sa etičkim standardima, naročito u pogledu privatnosti.

Novinari moraju biti upoznati sa vrstama sudova, njihovim nadležnostima, sudskim procedurama i naročito sa ograničenom javnošću ili isključenjem javnosti u zakonom određenim postupcima, npr. porodičnim, ili fazama postupka u krivičnim predmetima. Takođe oni treba da budu obučeni kako da izveštavaju o sudskim postupcima tako da ne povrede pretpostavku nevinosti. Medijsko izveštavanje o krivičnim događajima može ometati pravilno funkcionisanje sistema krivičnog pravosuđa ako je nestručno i nezakonito, što dovodi do toga da građani ne dobijaju objektivnu već iskrivljenu sliku o kriminalitetu.

Istraživanje je pokazalo da je malo njih prošlo obuku o potrebnom proceduralnom znanju za pravilno izveštavanje o svim fazama krivičnog postupka. Ipak novinari imaju interesovanja za sticanje znanja. Istraživanje je pokazalo da portparoli nemaju potrebnu otvorenost u saradnji i komunikaciji. Prepoznata je potreba za izradom programa obuka, pravila i praktičnih uputstava za kvalitetan rad portparola u pravosuđu. Profesionalni, kvalitetni portparoli mogu da reše mnoge probleme u odnosu novinara i suda i pomognu im u izveštavanju iz suda, razrešavanju stručnih dilema i unapređenju odnosa sa sudijama.²⁷ Veoma je važno da se uspostave stalni kanali razmene mišljenja i obostrane edukacije i veće profesionalnosti da bi se prevazišle opisane teškoće.

Dobra komunikacija između sudova i medija neophodna je da bi se omogućilo da mediji izveštavaju o sudskim procesima na objektivni i transparentan način i da istovremeno budu zaštićena prava učesnika u sporovima. Ovo se pre svega odnosi na zaštitu pretpostavke nevinosti, prava na privatnost, dečjih prava i prava na pravično suđenje²⁸. Ovo je neophodno da bi se građanima vratilo poverenje kako u pravosudni sistem tako i u novinarski poziv u savremenom društvu.

27 Blog sudije Majića, intervju specijalni gost Olga Kavran; Sud i mediji - Kako popraviti sliku (Olga Kavran je trinaest godina radila u Međunarodnom krivičnom tribunalu za prethodnu Jugoslaviju kao portparol tužioca) <https://misamajic.com/2017/02/20/sud-i-mediji-kako-popraviti-sliku-podcast/>

28 Aleksandra Ilić, Mediji, kriminalitet i sudovi, Službeni glasnik, 2018. godine; <https://www.knjizararoman.rs/knjige/knjiga-mediji-kriminalitet-i-sudovi-autor-aleksandra-ilic-70580>

Preporuke

Na osnovu nalaza u ovom izveštaju date su sledeće preporuke:

- Neophodno je raditi na trajnoj komunikaciji nosilaca pravosudnih funkcija, novinara i portparola.
- Sve pravosudne institucije i institucije koje su od uticaja na funkcionisanje medija moraju zajedničkim snagama doprineti prevazilaženju svih poteškoća u razumevanju predstavnika pravosuđa i medija.
- U zgradama sudova treba obezbediti prostor i tehničku opremu potrebnu za normalno funkcionisanje novinara za izveštavanje iz sudova. U sudovima gde postoje mogućnosti za praćenje suđenja na video-bimu, treba ga obezbediti u prostoriji u blizini sudnice.
- Bilo bi celishodno da se na internet stranicama sudova navedu jasna pravila za izveštavanja iz sudnica koja bi tako bila lakše dostupna predstavnicima medija. Sudovi bi isto tako mogli novinarima da obezbede da na lakši način budu upoznati sa pravilima iz procesnih zakona.
- Potrebno je raditi na korišćenju svih komunikacionih alata u komunikaciji pravosudnih institucija i medija.
- Potrebno je u svakoj pravosudnoj instituciji obezbediti sistematizovano mesto profesionalnog portparola, koji mora biti stalno dostupan predstavnicima medija.
- Državne institucije, civilne organizacije i strukovna udruženja moraju se aktivno uključiti u obezbeđenje kontinuirane obuke i treninga novinara, tužilaca i sudija.
- Potrebno je raditi na kontinuiranoj specijalizaciji novinara koji izveštavaju o krivičnim predmetima.
- Neophodno je nastaviti sprovođenje postojeće Komunikacione strategije Visokog saveta sudstva i sudova; potrebno je usvojiti novu Komunikacionu strategiju Tužilaštva. Takođe, u skladu sa Strategijama, potrebno je doneti Akcione planove za realizaciju predviđenih aktivnosti i ciljeva.

Reference

Izveštaji

Društvo sudija Srbije, Odnos sudija i javnosti, Beograd, 2019.

Dostupno na: https://www.sudije.rs/Dokumenta/Publikacije/odnos_sudova_i_javnosti.pdf

Mediji, kriminalitet i sudovi, Službeni glasnik, Beograd, 2018.

Dostupno na: <https://www.knjizararoman.rs/knjige/knjiga-mediji-kriminalitet-i-sudovi-autor-aleksandra-ilic-70580>

Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Medijske slobode i pravosuđe - Priručnik za novinare, Novi Sad, 2019.

Dostupno na: <http://bezbedninovinari.rs/static/themes/bezbedni-novinari/documents/Medijske%20slobode%20i%20pravosudje%20-%20KON1.pdf>

Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Medijske slobode i pravosuđe - Priručnik za sudije, javne tužioce i advokate,

Novi Sad, 2019. Dostupno na: <http://bezbedninovinari.rs/static/themes/bezbedni-novinari/documents/Medijske%20slobode%20i%20pravosudje%20-%20KON1.pdf>

Organizacija Article 19 i druge, Medijske slobode i bezbednost novinara u Srbiji, London,

2021. Dostupno na: <https://www.ecpmf.eu/wp-content/uploads/2021/05/Mission-Report-Serbia-SERB.pdf>

Partneri za demokratske promene, Zaštita privatnosti i pretpostavke nevinosti u medijima, Beograd, 2016.

Dostupno na: <https://www.partners-serbia.org/public/documentations/Zastita-privatnosti-i-pretpostavke-nevinosti-u-medijima.pdf>

Slavko Ćuruvija fondacija i Centar za pravosudna istraživanja, Zaštita slobode govora u pravosudnom sistemu Srbije,

Beograd, 2019. Dostupno na: <https://www.slavkocuruvijafondacija.rs/istrazivanje-scf-i-cepris-a-retke-presude-za-pretnje-i-napade-na-novinare-predugi-medijski-sporovi/>

Smernice za zaštitu privatnosti u medijima; sadrže skup standarda SE i Evropskog suda za ljudska prava i popis

referenci bitnih za rad sudova i medija. Dostupno na: <https://rm.coe.int/srb-guidelines-on-safeguarding-privacy-in-the-media/1680a012c5>.

YUCOM komitet pravnika za ljudska prava, Priručnik za novinare - Monitoring suđenja u krivičnim postupcima,

Beograd, 2018. Dostupno na: www.brrln.org/uploads/documents/323/SRB.pdf

Novinarski članci

Blog sudije Majića, intervju specijalni gost Olga Kavran; Sud i mediji - Kako popraviti sliku Dostupno na: <https://misamajic.com/2017/02/20/sud-i-mediji-kako-popraviti-sliku-podcast/>

Jugpress, "Sudovi moraju biti transparentniji, novinari profesionalni", 21. jun 2019.

Dostupno na: <https://jugpress.com/sudovi-moraju-biti-transparentniji-novinari-profesionalni/>

Nevena Bogdanović, "Uprkos kaznama, neistine u medijima u Srbiji", Radio Slobodna Evropa, 2019.

Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/kazne-za-neistine-mediji-srbija/30145937.html>

